

LIUDOS VIENOŽINSKAITĖS- PURĖNIENĖS POLITINĖ IR PROFESINĖ VEIKLA

PROF. DR. VIRGINIJA JURĖNIENĖ

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
Vilnius University Kaunas Faculty
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
El. paštas virginija.jureniene@knf.vu.lt

Santrauka

XIX amžiaus pabaiga – XX amžiaus pirmoji pusė buvo reikšminga Lietuvos istorijoje ne tik dėl valstybės atkūrimo, Seimų veiklos, bet ir dėl moterų emancipacijos, jų pilietinių ir politinių teisių įtvirtinimo, visuomenės požiūrio į moters vaidmenį kaitos. Tai aiškiai išreikšta Liudos Purėnienės pilietinėje, politinėje ir visuomeninėje veikloje. Ši moteris dalyvavo svarbiausiuose atkuriamos ir atkurtos Lietuvos įvykiuose: Didžiajame Vilniaus Seime, Petrapilio lietuvių seime, I, II ir III Seimuose. Ji buvo aktyvi Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) centro komiteto ir Socialdemokratų frakcijos III Seime narė. Aktyvistė į visuomeninę veiklą įsitraukė Pirmojo pasaulinio karo metais, dirbdama Nukentėjusiems nuo karo šelpti organizacijoje. Jos veiklos pėdsakai ryškūs ir teisės sistemoje: tai pirmoji moteris notarė ir advokatė ne tik Lietuvoje, bet ir visame Baltijos regione. To meto visuomenėje tai buvo milžiniški pasiekimai ir kartu – didžiulis įvertinimas, žinant, kad teisininko karjera buvo laikoma vyriška profesija. Aktyvi L. Purėnienės veikla visuomenėje atsiskleidė organizuojant Kovo 8-osios šventimą, dirbant LSDP „Moterų sekcijoje“ ir redaguojant „Moterų skiltį“ laikraštyje „Social-

demokratas“. Autoritarinio režimo laikotarpiu L. Purėnienė buvo persekiojama, kalinama, ištremta dėl tiesios ir drąsios pozicijos, teisinės pagalbos žmonėms, nukentėjusiems nuo režimo, tačiau neturėjusiems pinigų advokatui pasisamdyti. Ši moteris labai anksti subrendo kaip politikė. 1936 metais, uždraudus partijų veiklą Lietuvoje, ji nutraukė politinę veiklą ir toliau dirbo tik advokato darbą. Pabrėžtina, kad nepriklausomoje ir okupuotoje Lietuvoje ji buvo persekiojama už politines pažiūras ir aktyvią profesinę veiklą. Galima teigti, kad du kalinimai ir ištrėmimas iš Kauno nepalaužė jos charakterio.

Reikšminiai žodžiai: Seimai; politinė, visuomeninė veikla; komitetai.

Įvadas

2018 metais valstybė šventė 100-ąsias atkūrimo metines, todėl labai svarbu peržvelgti ir įvertinti to meto aktyviausių ir žymiausių moterų veiklas. Reikšminga tai, kad jau tuo laikotarpiu jos buvo palikusios privačią erdvę, išėjusios į viešumą ir aktyviai darbavosi. Moterys dalyvavo Seimų veikloje, sprendė svarbias valstybei problemas, pasižymėjo profesiniame darbe. Šiame straipsnyje analizuojama pirmosios Lietuvoje notarės ir advokatės politinė ir profesinė veikla, siekiant atskleisti istoriografinius nesutapimus ir naujai interpretuoti jos veiklos aspektus.

Straipsnio tikslas – atskleisti Liudos Purėnienės politinės, profesinės veiklos aspektus.

Metodai: dokumentų analizė, mokslinė analizė ir sintezė.

Istoriografija: Liudos Purėnienės biografija yra trumpai aptarta Lietuvos Respublikos Seimo istorijoje¹, Anelės Butkuvienės², Mindaugo Tamošaitičio³, Virginijos Jurėnienės⁴ darbuose.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriaus (LNMMB RS) L. Purėnienės fonde (f. 31–50) saugoma medžiaga leido išsiaiškinti ir straipsnyje aptarti jos veiklą Socialdemokratų frakcijoje I, II ir III Seimuose. Dokumentuose išryškėja feministinės advokatės pažiūros.

Straipsnyje naudojamos Lietuvos I, II ir III Seimų stenogramomis, esančiomis Kauno apskrities viešosios bibliotekos Retų leidinių skyriuje, ir Liudos Purėnienės archyvu (juo leido naudotis Liudos brolis Justinas Vienožinskis).

Pirmieji Liudos Vienožinskaitės žingsniai didžiojoje politikoje ir visuomeninėje veikloje

1897 m. rudenį L. Vienožinskaitė įstojo į Mintaujos gimnaziją. 1905 metais aukso medaliu baigė VII klasę. 1909 metais L. Vienožinskaitė savo „Curriculum vitae“ įrašė: „Viena iš visos klasės gavau aukso medalį į rankas.“⁵ Vėliau įstojo į VIII pedagoginę klasę, ją baigė 1906 metais⁶.

1905-ieji jaunos moters gyvenime buvo itin reikšmingi. Spalio mėnesį ji grįžo į Lietuvą, „nes įvykus revoliucijai Mintaujoje gim-

¹ Liuda Purėnienė (1884–1972) // https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4165&p_k=1&p_t=158612

² Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvos_advokate/

³ Tamošaitis, M. Purėnienė Liuda, *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Sud. Aivas Ragauskas. Vilnius: VPU leidykla, 2007, p. 411–416.

⁴ Jurėnienė, V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pradžioje – XX amžiaus pirmojoje pusėje*. Vilnius: VU leidykla, 2006.

⁵ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁶ *Ten pat*.

nazija buvo uždaryta⁷. Liuda, besimokydama Mintaujoje, jau buvo užsikrėtusi socialdemokratinėmis nuotaikomis, o per 1905 metų įvykius jos pažiūros tik dar labiau sustiprėjo ir išryškėjo. A. Butkuvienė pabrėžė: „Prasidėjusi 1905–1907 m. revoliucija į savo sukurį įtraukė ir Liudą. Po „kruvinojo sekmadienio“ (1905 m. sausio 9 d.) Mintaujoje vyko revoliucinės sueigos, į kurias eidavo jaunoji gimnazistė.“⁸ Lietuvoje prasidėjus 1905–1907 metų revoliuciniams įvykiams, ypač aktyvi buvo Lietuvos socialdemokratų partija. Jos agitacija buvo išgirsta valsčiuose: valstiečiai atsisakydavo tuo metu dirbusių mokytojų ir rinko naujus. Obeliuose mokytoja buvo išrinkta socialdemokratė L. Vienožinskaitė⁹.

1905 m. spalio 17 d. caras Nikolajus II paskelbė manifestą, leidžiantį rengti susirinkimus ir steigti organizacijas. Lietuvos inteligentai, 1905 m. spalio 19 d. susirinkę „Vilniaus žinių“ redakcijoje, nutarė pasinaudoti paskelbtomis pilietinėmis laisvėmis ir sušaukti lietuvių suvažiavimą Vilniuje. Į 15 asmenų organizacinį suvažiavimo komitetą įėjo dvi moterys – Felicija Bortkevičienė ir Ona Sapkauskaitė. F. Bortkevičienė dėl nesutarimų organizaciniame komitete kartu su Andriumi Domaševičiumi ir Vladu Sirutavičiumi norėjo išeiti iš jo, tačiau Petras Vileišis įtikino ją pasilikti¹⁰. Jonas Basanavičius parašė atsišaukimą į lietuvių tautą, kuriame kvietė lietuvius ir lietuves į suvažiavimą Miesto salėje. 1905 m. spalio 22 d. Vilniaus lietuvių veikėjai, vadovaujami J. Basanavičiaus, nusiuntė ministrui pirmininkui Sergejui J. Vittei memorandumą, kuriame buvo prašoma Lietuvos gyventojams lygių teisių su rusais, Lietuvai – autonomijos ir seimo Vilniuje, lietuvių kalbos mokyklose ir įstaigose, tačiau nereikalaujama lygių teisių vyrams ir moterims.

⁷ *Ten pat.*

⁸ Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene__pirmoji_lietuvos_advokate/

⁹ Tyla, A. *1905 metų revoliucija Lietuvos kaime*. Vilnius: Mintis, 1968, p. 129.

¹⁰ Toliušis, Z. *Felicija Bortkevičienė*. LNMMB RS, f. 66–15, l. 15.

1905 metais Lietuvos socialdemokratai, krašte turėję didelę įtaką, išplatino atsišaukimą, kuriame kvietė „vyrus ir moteris, senus ir jaunus, nepadėti ginklų, kol nebus įvesta žmonių išrinkta valdžia ir kol visi žmonės turtingi ir neturtingi <...> vyrai ir moterys <...> kol visi sulaukę 20 m. amžiaus negalės lygiai be jokių tarpininkų <...> rinkti į Seimą savo atstovus“¹¹. Seimo organizacinis komitetas nesudarė jokių nuostatų atstovams rinkti, tad rinkimai vyko vietos susirinkimų nuožiūra¹².

Į Seimą buvo išrinkta ir moterų: K. Janelytė, L. Vienožinskaitė (LSDP), F. Bortkevičienė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Juzefa Povickaitė-Okuličienė (F. Bortkevičienės sesuo (LDP)), Konstancija Jablonskienė ir Matilda Viršilaitė-Šveikauskienė (prijaučiančios LDP), Ona Pleirytė-Puidienė (iš nepartinės inteligentijos), Ona Brazauskaitė, Emilija Šilingienė, Liuda Didžiulienė (nežinoma, kuriai partijai atstovavo)¹³. Moterų grupės Seime nebuvo, tačiau moterys reiškėsi aktyviai¹⁴. O. Brazauskaitė Seimo konferencijoje išdėstė moterų ir vyrų lygybės principus, kurie turėtų būti įgyvendinti nepriklausomoje Lietuvoje. Didžiojo Seimo pirmininkas dr. J. Basanavičius atsiminimuose apie Seimą rašė, kad trečiajame posėdyje 1905 m. lapkričio 22 (gruodžio 5) d., svarstant žemės ūkio klausimus, kalbėjo ir keletas moterų, daugiausia tarnaitės, kurios skundėsi dėl savo vargų, skriaudų ir reikalavo, kad joms būtų padidintos algos, kasdien duota po dvi valandas mokslui. Jos taip pat reikalavo nemokamo gydymo ir t. t.¹⁵ Antanas Smetona, prisiminęs 1905 metų Seimą, nurodė: „Liudai

¹¹ Bielinis, K. *Penktieji metai*. New York, 1959, p. 190.

¹² Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. Vilnius: Dr. Kazio Griniaus fondas, 1992, t. 1, p. 341.

¹³ Motieka, E. *Didysis Vilniaus Seimas. Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1996, p. 120.

¹⁴ Mašiotienė, O. *Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937 m.* Kaunas: Vilniaus sp., 1938, p. 9.

¹⁵ S-lius, J. [Basanavičius, J.]. *Iš Didžiojo Vilniaus seimo istorijos*. Vilnius, 1925, p. 15–16.

Purėnieni-Vienožinskaitei sakant socialistinę kalbą, jai už akių užbėgo kunigas Stanislovas Stakelė ir mosikuodamas savo lazda suriko: „Neklausykit tos bergždžios telyčios.“¹⁶ Istoriografijoje suformuota nuostata, kad Seime dalyvavo brolis Justinas Vienožinskis, grįžęs namo, jis pradėjo aktyvią veiklą Rokiškio apskrityje Obelių miestelyje. Teigtina, kad abu – Liuda ir Justinas – dalyvavo Seime ir todėl jų tolesnė veikla buvo savaime suprantama.

Po Didžiojo Vilniaus Seimo posėdžių, 1905 m. gruodžio mėnesį Liuda, Justinas ir Jonas Zakarevičius Obelių miestelyje rengė ūkininkų sueigas ir susirinkusiems pirmiausia išdalijo Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimus. Jaunieji agitatoriai kvietė vyti caro valdininkus, nemokėti mokesčių, neiti į rusų kariuomenę, įvesti mokyklose dėstymą lietuvių kalba¹⁷. Pasak Liudos, „atvykęs į Obelius kariuomenės skrajojantis kovos būrys mus areštavo ir patalpino Obelių arešto namuose, iš kur, porai dienų praslinkus, nuvežė į Kauno kalėjimą. Išsėdėjęs Kauno kalėjime virš trijų mėnesių aš buvau paliuosta, o brolis J. Vienožinskis Vilniaus teismo Rūmų buvo nuteistas trims metams tvirtovės. Zakarevičius Jonas mirė Kauno kalėjime prieš teismą.“¹⁸ A. Butkuvienė nurodo, kad L. Vienožinskaitė iš kalėjimo išėjo 1906 m. kovą, nors iš tikrųjų – balandį. Ji išvyko į Mintaujos gimnaziją baigti VIII pedagogikos klasės¹⁹. Tai buvo įprasta to meto visuomenėje, nes pasiturinčių šeimų dukros buvo leidžiamos į mokslius, kad įgytų mokytojo specialybę. Liuda nebuvo išimtis, tačiau ji turėjo didesnių svajonių ir ambicijų, todėl 1907 metais išvyko į Sankt Peterburgą.

¹⁶ Netolima praectis. *Naujoji Romuva*. 1939, Nr. 31–32, p. 584.

¹⁷ Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvas_advokate/

¹⁸ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

¹⁹ *Ten pat*.

Studijos Rusijoje ir dalyvavimas Petrapilio lietuvių seime

1907 m. rudenį L. Vienožinskaitė įstojo mokytis į Aukštųjų Bestuževo kursų Juridinių skyrių. Lėšų studijų pradžia didmiestyje ji gavo pardavusi mokyklos baigimo aukso medalį, vėliau vertėsi privačiomis pamokomis, dirbo laikraščio „Rečj“ korektore, bilietų kontroliere teatre²⁰. Liuda minėjo: „būdama studentė aš visą laiką pati užsidirbdavau savo pragyvenimui: pamokos, korektūra, bilietiorša ir pan.“²¹. 1908 metais Peterburge „susikūrė literatiškai muzikališkai dramatiškas būrelis“, vaidindavęs lietuviškus spektaklius. Juose Liuda atlikdavo pagrindinius vaidmenis. 1908 metais mergina susipažino su Peterburgo universiteto studentu chemiku Antanu Purėnu. 1912 metais juodu susituokė, jų santuoką palaimino kunigas Juozas Tumas²².

1914 metais L. Purėnienė baigė Aukštuosius Bestuževo moterų kursus Juridiniame fakultete. 1917 metais išlaikiusi valstybinius teisės egzaminus Petrogrado universitete ir gavusi universiteto baigimo diplomą, jau liepos mėnesį darbavosi Peterburgo apskrities teisme Civilinių bylų skyriaus sekretore²³. Šias pareigas ji ėjo iki lapkričio mėnesio. Baigdama universitetą, ji aktyviai dalyvavo Petrapilio lietuvių seime.

1917 m. kovo 13 d. Petrapilyje buvo sudaryta Lietuvių tautos taryba. Jos pirmojo posėdžio šeštasis ir septintasis nutarimo punktai paskelbė apie moterų ir vyrų politinių bei pilietinių teisių „sulygimą“. Šeštasis punktas deklaravo lygias pilietines teises: „Lietuvos valdymo pagrindan turi būti padėtos plačios laisvės garantijos: visų piliečių lygybė prieš įstatymus, tautų, tikybę, sąžinės ir politinių pažiūrų laisvė...“²⁴, o septintasis – politines teises: „Laikinajam Lietuvos val-

²⁰ *Ten pat.*

²¹ *Ten pat.*

²² Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvos_advokate/

²³ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

²⁴ Pirmas Steigiamasis Lietuvių Tautos Tarybos posėdis kovo 13. *Santara*. 1917, kovo 19, p. 6.

dymo komitetui paimti savo žinion, ruošimą Steigiamojo Lietuvos susirinkimo visuotinio be lyties skirtumo, lygaus, teisingo ir slapto balsavimo pamatais...“²⁵ Spauldoje buvo ne tik pasidžiaugta tokiais nutarimais, bet ir suabejota: „Nejaugi lietuvei moteriai bus lemta beveik pirmą peržengt <...> parlamento slenkstį ir tapti lygia su vyru piliete.“²⁶ 1917 m. balandžio mėnesį Lietuvos tautos taryba nutarė gegužės 27 d. sušaukti visos Rusijos lietuvių suvažiavimą Petrapilyje. Į suvažiavimo organizacinę komitetą įėjo ir F. Bortkevičienė, kuri dirbo minėto suvažiavimo švietimo komisijoje²⁷. Organizacinis komitetas paskelbė atsišaukimą į visus Rusijos lietuvius ir jame nurodė: „Atstovus į seimą renka visi lietuviai, vyrai ir moterys, kuriems yra suėję 18 metų.“²⁸ Kreipimesi buvo nurodyta rinkimų sistema ir pabrėžta, kad renkant atstovus balsavimas turi būti slaptas, lygus ir tiesus²⁹.

Moterys, kaip ir Vilniaus Seime, turėjo rinkimų teisę, tačiau jų buvo išrinkta nedaug. Viena iš pagrindinių priežasčių – silpnos socialdemokratinė ir liberalioji moterų judėjimo srovės bei mažas jų organizuotumas. Seime buvo perskaitytas lietuvių moterų kuopos Voroneže sveikinimas, kuriame nurodyta, kad moterys pasiruošusios dirbti kartu su vyrais ir kelti žmonių kultūrą. Jį pasirašė S. Čiurlionienė, D. Palia-vickienė, J. Petrauskaitė, E. Volovičaitė, O. Grigaičiūtė, A. Kaupelytė³⁰.

O. Brazauskaitė-Mašiotienė, Lietuvos moterų laisvės sąjungos pirmininkė, pasveikino Seimą ir nurodė, kad moterys reikalauja, jog būtų vykdomi 1905 metų Didžiojo Vilniaus Seimo ir Lietuvos tautos tarybos nutarimai, kuriais moterims buvo pripažintos visiškos politinės teisės³¹. O. Mašiotienė savo kalboje pabrėžė: „Sveikinu moteris – atstoves su jų rimto, sąmoningo darbo pradžia visuomenės ir politikos srityje.“³²

²⁵ *Ten pat.*

²⁶ Lietuvos Tautos Tarybos darbų apžvalga. *Santara*. 1917, balandžio 8, p. 3.

²⁷ Petrapilis. *Santara*, 1917, birželio 3, p. 1.

²⁸ Visiems Rusijos lietuviams. *Santara*. 1917, rugpjūčio 24, p. 1.

²⁹ *Ten pat.*

³⁰ Lietuvos moterys ir Seimas. *Santara*. 1917, birželio 17, p. 2.

³¹ *Ten pat.*

³² *Ten pat.*

Mažas moterų, išrinktų į Seimą, skaičius rodo jų neorganizuotumą. Seimo posėdžiuose išryškėjo ir moterų priklausymas partijoms, o ne vieningam judėjimui. L. Purėnienė priklausė LSDP³³, B. Novickienė ir A. Grigaitė – Valstiečių liaudininkų sąjungai, J. Žilevičiūtė ir M. Galdikienė (pastaroji buvo iškelta kandidate Tambove, kur mokytojavo, tačiau rinkimus pralaimėjo) – Katalikų tautininkų partijai³⁴. Jadvyga Chodakauskaitė dalyvavo Seime, tačiau nežinoma, kokiai partijai atstovavo³⁵. J. Žilevičiūtė, kalbėdama Seime apie Katalikų tautininkų partiją, nurodė, kad ją sudaro ne tik kunigai, bet yra ir moterų. Kairiajam sparnui replikavus, kad tai davatkos, deputatė užprotestavo: „Prašu gerbti mus, kaip mes gerbiame jus.“³⁶ Seime, pasak Paulinos Kalvaitytės, dalyvavo ir Elena Jucevičiūtė, Ona Kerpauskaitė: „Al. Jacevičiūtė ir O. Kerpauskaitė, kiek atsimenu, veikliai prisidėjo ruošiant seimą ir rūpinantis tvarka jo eigos metu. Aš užėjau porai valandų pasiklausyti kalbų <...> Tačiau iš tų kalbų atmintyje bėra užsilikęs tik jausmus kutenęs laivės šūkis...“³⁷ Seime moterys parodė, kad yra subrendusios ir gali svarstyti tiek politikos, tiek ir žmonių bendravimo klausimus. Seimo priimtoje rezoliucijoje buvo skelbiama, kad „nepriklausomoje demokratinėje Lietuvos Respublikoje turi būti pripažinta visiems be tautos ir lyties skirtumo lygios pilietinės teisės <...> Lietuvos valdymo būdą ir visą tvarką turi nustatyti sušauktas visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu Steigiamasis Lietuvos seimas.“³⁸ Tokį patį rezoliucijos antrąjį punktą priėmė ir suvažiavimo metu atsiskyręs kairysis sparnas: „Santara“, socialdemokratai, so-

³³ Petrapilis. *Santara*. 1917 birželio 3, p. 1.

³⁴ Liulevičienė, M. Magdalena Draugelytė-Galdikienė – visuomenininkė. *Tėvynės sargas*. 1977, Nr. 1 (37), p. 62.

³⁵ Narūnė, J. *Pirmūnės akademikės*. Chicago: Published by Lyle Stuart, 1980, p. 30.

³⁶ *Ten pat*.

³⁷ Kalvaitytė-Karvelienė, P. *Gyvenimo vingiais*. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1963, p. 293.

³⁸ Vaitiekūnas, V. Rusijos lietuvių seimo 40 m. sukaktį minint. *I laisvę*. 1957, Nr. 13, p. 49.

cialistai demokratai liaudininkai³⁹. Taigi į Petrapilio seimą moterys buvo rinktos tais pačiais pagrindais, kaip ir vyrai, jame deklaruotas moterų ir vyrų politinių ir pilietinių teisių lygiateisiškumas⁴⁰.

L. Purėnienė buvo aktyvi tarp lietuvių išeivių. Ji visą karo laikotarpį darbavosi Lietuvos draugijoje nukentėjusiems nuo karo šelpti⁴¹. A. Butkuvienė tyrime nurodo, kad Purėnai į Lietuvą grįžo 1918 m. pavasarį⁴² po Bresto taikos. Tačiau Liuda savo gyvenimo aprašyme minėjo, kad jie į Lietuvą grįžo tik 1918 m. rudenį⁴³. 1919 metais ji dirbo Rokiškyje Liaudies teismo sekretore, o nuo 1919 m. rugsėjo iki 1921 m. rugpjūčio dirbo Rokiškyje notare. Tą liudija jos įrašas: „Pirmas Lietuvoje notaras moteris.“⁴⁴

1921 metais Purėnai persikėlė į Kauną. L. Purėnienė pradėjo dirbti prisiekusiojo advokato Petro Leono padėjėja⁴⁵.

Politinė veikla

L. Purėnienė į politinę areną įsitraukė pamažu, pirmiau įžengė į **vietos savivaldą**. 1920 m. kovo mėnesį Jurgelioniui atsisakius Rokiškio apskrities tarybos nario mandato, jo vieton buvo išrinkta L. Vienožinskaitė-Purėnienė⁴⁶. 1921 metų savivaldybių rinkimuose buvo išrinktos 78 moterys, tai sudarė 1 proc. išrinktųjų. L. Purėnienė buvo vėl išrinkta į Rokiškio apskrities tarybą⁴⁷.

³⁹ Bielinis, K. *Gana to jungo*. New York, 1971, p. 92.

⁴⁰ Jurėnienė, V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pradžioje – XX amžiaus pirmojoje pusėje*. Vilnius: VU leidykla, 2006, p. 80.

⁴¹ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁴² Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvos_advokate/

⁴³ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁴⁴ *Ten pat*.

⁴⁵ *Ten pat*.

⁴⁶ Jurėnienė, V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pradžioje – XX amžiaus pirmojoje pusėje*. Vilnius: VU leidykla, 2006, p. 125.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 127.

1924 metais ji buvo išrinkta į Ukmergės miesto tarybą, kadangi buvo ir II Seimo narė, todėl 1925 m. gegužę atsistatydino ir vietoj jos buvo išrinkta Lietuvos moterų sąjungos valdybos narė mokytoja E. Baronienė.

Į **I Seimą** L. Purėnienė buvo išrinkta VI (Utenos) rinkimų apygardoje pagal Lietuvos socialdemokratų partijos sąrašą⁴⁸. Ji dirbo Darbo ir socialinės apsaugos bei Sveikatos, peticijų ir skundų komisijose, nuo 1923 m. vasario 6 d. buvo socialdemokratų atstovo Statuto komisijoje pavaduotoja. I Seimo veikimo laikotarpis buvo neilgas, jame daugiausia kalbėjo L. Purėnienė. Ji kalbėjo kelis kartus, dalyvavo diskusijoje dėl Mandatų komisijos pranešimo, svarstant seniūnų sueigos sudarymo klausimą. 1923 m. kovo 12 d. Prezidentas A. Stulginskis, remdamasis Konstitucija, paleido Seimą ir paskyrė naujus rinkimus.

1923 ir 1931 metų LSDP XI–XII suvažiavimuose L. Purėnienė išrinkta centro komiteto nare⁴⁹.

II Seimas buvo išrinktas 1923 m. gegužės 12–13 dienomis. Jame daugumą – 40 iš 78 – turėjo krikščionys demokratai. Pagal LSDP sąrašą VI (Utenos) rinkimų apygardoje buvo išrinkta L. Purėnienė⁵⁰.

Iš pradžių L. Purėnienė dirbo Skundų ir peticijų, Mandatų ir asmeninės sudėties komisijose bei Teisių ir redakcijos, Ekonomikos komisijose. Seime ji buvo viena iš aktyviausių kalbėtojų, pristatė frakcijos parengtus įstatymus, oponavo pozicijai įvairiais klausimais: karo padėties panaikinimo, teismų reformos, Seimo komisijų sudarymo, biudžetų, muitų tarifų, valstybės tarnybos, savivaldybių įstatymo pakeitimo projektų. L. Purėnienė pateikė Ministrų kabinetui ir asmeninių, ir frakcijos paklausimų. Ji buvo aktyviausia ne tik iš trijų moterų parlamentarinių, bet ir iš visų frakcijos narių. Socialdemokratų frakcijos valdyba pavesdavo jai parengti ir pateikti Seimui svarstyti įstaty-

⁴⁸ Liuda Purėnienė (1884–1972), https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4165&p_k=1&p_t=158612

⁴⁹ Liuda Purėnienė // <http://www.vle.lt/Straipsnis/Liuda-Pureniene-77142>

⁵⁰ II Seimo narių sąrašas. *Výriausybės žinios*. 1923, Nr. 133, p. 1.

mų projektus. Rengiant specialius įstatymus moterims, ji nedalyvavo, tačiau retkarčiais padėdavo juos apginti Seime.

Seimo narės kai kuriuos įstatymų projektus Seime gynė kartu, neatsižvelgdamos į ideologinius pažiūrų skirtumus. Svarstant Tarnybos ir verslo valstybinio mokesčio įstatymo projektą, L. Purėnienė ir M. Galdikienė pasisakė už neapmokestinamojo pragyvenimo minimumo padidinimą, vargingiausių asmenų atleidimą nuo mokesčių. Parlamentarės tokį reikalavimą grindė skirtingais argumentais. M. Galdikienė nurodė šeimų, auginančių vaikus, sunkią finansinę padėtį ir siūlė didinti mokesčius nevedusiems. Anot L. Purėnienės, įstatymo projektas pažeidė abiejų lyčių lygias teises, nes jei vyras išlaiko šeimą, jam padidinamas neapmokestinamasis pragyvenimo minimumas. Tačiau jeigu vyras nedirba ir moteris išlaiko šeimą, padidinimas nenumatytas⁵¹. Socialdemokratė Seime nebuvo taiki ir nuolanki kaip krikščionės demokratės, ji ne tik sukritikavo įstatymą ir reikalavo jį taisyti iš esmės, bet ir nurodė, kad Vyriausybė 1923 metų pabaigoje pažeidė Konstituciją, atleisdama moteris iš darbo, neatsižvelgusi į jų išsilavinimą bei socialinę padėtį, ir taip padarė didelę žalą moterims⁵².

L. Purėnienė ne tik deklaravo lyčių lygybę, bet buvo ir formaliai šeimoje ją įteisinusi. Juozas Keliuotis atsiminimuose rašė: „A. Purėnas, J. Vienožinskio svainis, po oficialiais raštais pasirašinėdavo A. Purėnas-Vienožinskis, nes buvo vedęs L. Vienožinskaitę, o ši pasirašinėdavo L. Purėnienė-Vienožinskaitė. Taip buvo daroma norint pabrėžti lyčių lygybę.“⁵³ Todėl advokatė bet kokią įstatymuose pasitaikančią lyčių nelygybės galimybę kritikavo ir reikalavo ištaisyti.

Nemažai diskusijų Seime sukėlė įstatymo šeštasis straipsnis, kuriame teigiama: „Valdininkų uniformą ir vartojimo taisykles nusta-

⁵¹ *II Seimo stenogramos*. Posėdis 77, 1924, kovo 18.

⁵² *II Seimo stenogramos*. Posėdis 103, 1924, gegužės 30.

⁵³ Keliuotis, J. *Justinas Vienožinskis ir jo epocha* (Atsiminimai). LNMMB RS, f. 31–50, l. 38.

to Ministrų kabinetas.⁵⁴ Diskusijoje dalyvavo visos parlamentinės frakcijos. Moterų poziciją gynė L. Purėnienė, ji įrodinėjo vyrams, kad uniforma yra reikalinga tik geležinkelio, pašto, policijos, kariuomenės ir gaisrinės darbuotojams: „Nėra jokios prasmės, ypač demokratinėj respublikoj, išskirti vienus piliečius iš kitų.“⁵⁵ Darbo federacija ir Lietuvos krikščionių demokratų partija (LKDP), kai kurie Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos atstovai nesutiko su parlamentarės pozicija ir, kritikuodami ją, aiškino: „Ponia Purėnienė turėtų suprasti uniformų būtinumą. Ji gerai supranta moterų madų reikalingumą ir žino, jog moterys seka ne tik Šančių, bet ir Paryžiaus madomis. Tai ji galėtų suprasti, kam tokios uniformos reikalingos.“⁵⁶ Kilusi diskusija nebuvo nukreipta prieš moteris, nes tarnautojo uniforma būtų buvusi privaloma ir vyrams, ir moterims. Straipsnis Seime nebuvo priimtas.

Iš II Seimo stenogramų matyti, kad jau Seimo veiklos pradžioje, renkant pirmą prezidentą, kandidatais į pirmininkus buvo pasiūlytos L. Purėnienė ir M. Galdikienė, jos gavo po vieną balsą ir savo kandidatūras atsiėmė. Liepos 10 d. 11 posėdyje renkant I ir II vicepirmininką, taip pat buvo pasiūlytos M. Galdikienės ir L. Purėnienės kandidatūros.⁵⁷ Abi moterys gavo po du balsus. Be to, socialdemokratė L. Purėnienė buvo siūloma ir į I bei II Seimo sekretoriaus vietas. Čia ji rungėsi su E. Gvildiene, tačiau, gavusios tik po du balsus, jos nebuvo išrinktos.

Paskelbus rinkimus į III Seimą, iš visų partijų išsiskyrė LSDP, kuri vien moterims parengė ir išleido 60 tūkstančių plakatų, brošiūrų, atsišaukimų. Visuose skelbimuose buvo kreipiamasi į moteris darbininkes arba į dievobaimingas moteris, pilietes. Nė viename jų moterys nevadintos davatkomis, bet nurodoma, kad jos turi saugoti savo teises, o tikėjimas – privatus kiekvieno žmogaus reikalas, todėl mote-

⁵⁴ *II Seimo stenogramas*. Posėdis 165, 1925, kovo 3.

⁵⁵ *Ten pat*.

⁵⁶ *Ten pat*.

⁵⁷ Jurėnienė, V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pradžioje – XX amžiaus pirmojoje pusėje*. Vilnius: VU leidykla, 2006, p. 116.

rys neturi būti klaidinamos kunigų. Atsišaukimuose moterys ir vyrai buvo raginami vienytis ir kartu balsuoti už socialdemokratų. LSDP kreipimesi į moteris nurodė, kad ne visos moterų teisės įgyvendintos: nevienodai atlyginama už tą patį darbą, moterys neapdraustos nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir jų vaikai yra išnaudojami. Visa tai esą moterims padėtų išspręsti tik LSDP, už kurią jos turinčios balsuoti.

Socialdemokratė L. Purėnienė buvo pirmoji partijos kandidatų sąrašė I (Alytaus, Marijampolės, Seinų) rinkimų apygardoje. Moterų aktyvumą III Seimo rinkimuose galima lyginti su aktyvumu Steigiamąjo Seimo rinkimuose. Jos pajuto pareigą pasinaudoti politinėmis teisėmis. Tam įtakos turėjo ir išsilavinusių moterų skaičiaus didėjimas, ir emancipacijos procesas. Renkant Steigiamąjį Seimą jas vedė nauja lygybės idėja, o renkant III Seimą – realus tos idėjos realizavimas.

III Seimo rinkimų kampanija išsiskyrė ne tik labai ankstyva ir aktyvia politine agitacija, bet ir išrinkto Seimo demokratiškumu. Į jį buvo išrinktos keturios moterys: LKDP frakcijoje – M. Galdikienė, E. Gvildienė ir S. Ladygienė, LSDP frakcijoje – L. Purėnienė, kuri priklausė ir Teisių ir redakcijos bei Ekonomikos komisijoms, taip pat ir LSDP frakcijai⁵⁸.

L. Purėnienė dalyvavo delegacijoje, vedusioje derybas su Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga dėl valdžios. III Seime, kaip ir II, ji buvo aktyviausia, reikalavo priimti karo padėties panaikinimo įstatymą. Septinto posėdžio metu moteris dar kartą išdėstė savo poziciją: „Jei nėra karo stovio, tai šaly neturi būti ir ypatingųjų teismų.“⁵⁹ Socialdemokratė dalyvavo rengiant amnestijos įstatymo projektus. Didžiausią diskusiją visuomenėje ir Seime sukėlė 1926 m. lapkričio 3 d. Ministrų kabineto nutarimas, numatęs vieno iš šeimos nario, kurioje abu sutuoktiniai tarnautojai, atleidimą iš darbo nepriklausomai nuo to, ar jie dirba vienoje įstaigoje, ar ne. Jau lapkričio 14 d. Ministrui Pirminkui M. Sleževičiui L. Purėnienė įteikė paklausimą, o lapkričio 15 d.

⁵⁸ *Ten pat*, p. 120.

⁵⁹ *III Seimo stenogramos*. Posėdis 7, 1926, birželio 12.

Krikščionių demokratų frakcijos atstovės – interpeliaciją. Abiejuose raštuose buvo iškelta ta pati problema: Ministrų kabineto priimtas nutarimas pirmiausia „palies“ ištekęsias moteris, nes Lietuvoje pradėta kampanija turėjo tikslą „gražinti moterį į šeimą“⁶⁰. L. Purėnienė Seime teigė, kad tai prieštarauja valstybės Konstitucijai ir ištekęsias moteris stato „į kažkokią ypatingą beteisio asmens padėtį“⁶¹. L. Purėnienė Seime gynė ne tik frakcijos poziciją, bet ir įvairių socialinių sluoksnių moterų interesus. Ji Seime perskaitė moterų mitingo priimtą protesto rezoliuciją. Į L. Purėnienę kreipėsi LSDP, profsąjungų ir kitų organizacijų moterys, prašydamos Seime užprotestuoti tokį Ministro Pirmininko nutarimą. Kreipimesi buvo teigiama: „Socialdemokratų frakcijos atstovai, mes jus pasirinkome manydami, kad jūs neleisite mūsų skriausti ir padarysit teisėtumą, todėl prašoma neatimkit duonos kąsnio iš tų, kurie turėjo.“⁶² Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos atstovas P. Dailidė, svarstydamas moterų interpeliaciją, nurodė, kad ministro nutarimu buvo siekiama tolygiau ir teisingiau paskirstyti darbą valstybėje abiem lytims, tiek vyrams, tiek moterims, todėl nesuprantamas moterų keliamas triukšmas. Jo teigimu, tokia elgsena moterys siekė tik vieno – išlaikyti daugumos moterų susidomėjimą šiuo klausimu⁶³. Moterų veiklos Seime teisingumą parodė vėlesni vyriausybių nutarimai atleisti iš darbo ištekęsias moteris, nors jų, dirbančių valstybės įstaigose, procentas buvo nedidelis.

Ministro Pirmininko pavaduotojas V. Čepinskis Seimo posėdyje sakė, kad nutarimas nebus vykdomas⁶⁴. Tad deputačių veiksmai sustabdė ištekęsųjų moterų atleidimą iš darbo. Tikėtina, kad moterų veikla III Seime būtų buvusi tokia pat aktyvi ir vaisinga, kaip Steigiamajame Seime ir II Seime, tačiau 1926 m. gruodžio 17 d., po valstybės

⁶⁰ *III Seimo stenogramos*. Posėdis 44, 1926, lapkričio 19.

⁶¹ *Ten pat*.

⁶² *Lietuvos socialdemokratų Seimo frakcijos bei partijos gautieji raštai*. LNMMB RS, f. 5, b. 1187, l. 27.

⁶³ *III Seimo stenogramos*. Posėdis 44, 1926, lapkričio 19.

⁶⁴ *Ten pat*.

perversmo, A. Smetona apribojo demokratines teises. 1927 metais jis paleido III Seimą, todėl ir aktyvi L. Purėnienės politinė veikla nutrūko.

Veikla po 1926 m. gruodžio 16 d. perversmo

Perversmui L. Purėnienė nepritarė. Ji gyvenimo aprašyme nurodė, kad po perversmo „buvau areštuota ir dvi savaites išsėdėjau Kauno sunkių darbų kalėjime“⁶⁵. 1926 m. gruodžio 17 d. valstybinio perversmo metu buvo pasodinta į Kauno sunkių darbų kalėjimą, po dviejų dienų išleista⁶⁶. L. Purėnienė pasmerkė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą, buvo suimta ir trumpai kalinta Ukmergės kalėjime⁶⁷.

1927 m. gegužės 8 d. moteris pradėjo eiti prisiekusiojo advokato pareigas. Ji pabrėžė: „Pirmoji Lietuvoje ir visoje Pabaltėje moteris prisiekusis advokatas.“⁶⁸ Pasak tyrinėtojos A. Butkuvienės, „taip išsipildė jos jaunystės svajonė, nes L. Purėnienė pasirinko teisės studijas tik norėdama tapti advokate ir ginti paprastus žmones. Tarpukariu kaip advokatė ji buvo labai populiarė, nes pasižymėjo puikia iškalba, logiška argumentacija, bekompromisium tiesos siekimu. Ne kartą L. Purėnienė be atlyginimo gindavo teisiamuosius.“⁶⁹ Kariuomenės teismuose ji gynė 1927 metų pučo, 1936 metų Suvalkijos valstiečių streiko, kitus opozicijos valdžiai narius⁷⁰. Jos sėkmingoje profesinėje veikloje daug lėmė erudicija, įvairiapusiai interesai. Advokatė gerai mokėjo keturias užsienio kalbas: vokiečių, prancūzų, lenkų, rusų, labai mėgo literatūrą, teatrą, dailę⁷¹.

⁶⁵ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁶⁶ Liuda Purėnienė (1884–1972) https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4165&p_k=1&p_t=158612

⁶⁷ Liuda Purėnienė // <http://www.vle.lt/Straipsnis/Liuda-Pureniene-77142>

⁶⁸ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁶⁹ Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvos_advokate/

⁷⁰ Liuda Purėnienė // <http://www.vle.lt/Straipsnis/Liuda-Pureniene-77142>

⁷¹ Butkuvienė, A. *Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – pirmoji Lietuvos advokatė*. 2014 m. gegužės 11 d. 19:02:12 // http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/portretai/liuda_vienozinskaitepureniene_pirmoji_lietuvos_advokate/

Liuda Purėnienė – socialistų internacionalo kongresų, vykusių 1928 metais Briuselyje ir 1931 metais Vienoje, dalyvė⁷². Iki 1936 metų buvo LSDP centro komiteto narė, o „nuo 1936 m. esu bepartyvė“⁷³, nes 1935 m. vidaus reikalų ministrui išleidus Draugijų įstatymą visos partijos, išskyrus Tautininkų sąjungą, buvo uždraustos. Kaip teigė pati L. Purėnienė, 1936 metais ji buvo išstremta iš Kauno: „1936 metų birželio mėn., sąryšyje su Kranausko laidotuvėmis, Kauno mieste ir apskrityje komendanto nutarimu Nr. 448, kaipo pavojingas visuomenės tvarkai ir rimčiai asmuo, buvau išstremta iš Kauno visam karo stovio laikotarpiui į Rokiškį ir laikoma policijos priežiūroje.“⁷⁴ Galima teigti, kad 1936 metais pasibaigė L. Purėnienės politinė veikla. Iki gyvenimo pabaigos ji dirbo tik advokatės darbą. Materialiai šelpė gimines ir padėjo išstremtiems lietuviams siųsdama jiems knygų. Tai liudija L. Purėnienės epistolinis palikimas, esantis J. Vienožinskio asmeniniame archyve.

Kovo 8-oji ir Liuda Purėnienė

1914 m. sumanyta pirmą kartą švęsti Kovo 8-ąją Šiauliuose. Šiauliai tuo metu buvo darbininkų miestas, todėl natūralu, kad tokia idėja subrendo čia. Tačiau artėjantis Pirmasis pasaulinis karas neleido įgyvendinti idėjos. Ji ir liko kaip pirmasis šios šventės šventimo etapas, paskleidęs žinią po Lietuvą, kad tokią šventę aktyviai švenčia Europos ir Amerikos moterys.

Tarpukario Lietuvoje pirmasis aktyvus Kovo 8-osios minėjimas vyko 1925 metais. Jį galima sieti su antrojo Kovo 8-osios šventimo etapu, kuris tęsėsi iki 1935 metų, pradžia. Laikraštyje „Socialdemokratas“ buvo rašoma, kad partija ir profsąjunga neišnaudoja visų galimybių moterų agitacijai. 1925 m. kovo 5 d. pirmame puslapyje buvo skelbiama „Kovo 8 diena“: „Šiais metais mūsų partijos, profesinės sąjungos,

⁷² Liuda Purėnienė // <http://www.vle.lt/Straipsnis/Liuda-Pureniene-77142>

⁷³ Purėnienė, L. *Curriculum Vitae*. J. Vienožinskio asmeninis archyvas.

⁷⁴ *Ten pat*.

žiezirbininkai privalo tarptautinę moters dieną – kovo 8 d., surengti mitingus, susirinkimus, įsirašyti į darbininkų organizacijas, platinti socialdemokratinę literatūrą. <...> Be to reikia aiškinti, kad kunigai su pagalba zitiėčių, katalikių moterų draugija ir kitomis panašiomis laiko paverę moteris, kad darbdaviai jas galėtų lengviau išnaudoti. Visi į darbą. Tegyvuoja tarptautinė moterų darbininkų diena – kovo 8.⁷⁵ Kaip kvietimą priėmė moterys darbininkės, nustatyti nepavyko. Tikėtina, kad poveikis buvo, nors spaudoje jis neatsispindėjo. Galima prielaida, kad tai galėjo būti ir LSDP taktinis žingsnis, rengiantis artėjantiems III Seimo rinkimams, atkreipiant moterų dėmesį į socialinę nelygybę, išnaudojimą ir esamas išėities galimybes. 1926 m. nėra žinios, kad būtų švęsta Kovo 8-oji. Tikėtina, kad tai buvo susiję su sudėtinga 1926 metų ekonomine padėtimi valstybėje ir artėjančiais III Seimo rinkimais. LSDP visą dėmesį buvo sukcentravusi į pasirengimą rinkimams.

1927 metais po valstybės perversmo laikraštyje „Socialdemokratas“ atsirado skiltis „Moterų skyrius“⁷⁶. Ją redagavo L. Purėnienė. Ji vadovavo ir „Moterų sekcijai“, įkurtai Socialdemokratų partijoje 1932 metais⁷⁷.

1927 m. kovo 3 d. pasirodė straipsnis „Kovo 8 yra moterų darbininkų šventė“, kuriame buvo teigiama, kad tai – darbininkų kovos diena. Kai moterims buvo suteiktos balsavimo teisės, „kovo 8 neprarado savo prasmės“. Straipsnyje daroma išvada, tam, kad „moterys teisingai naudotųsi šia teise, reikia, kad jos lavintųsi. Tai svarbiausia. Be to reikia moterims kartu kovoti su vyrais. Moterims reikia kovoti su kasdieniu skurdu – kaip išgyventi ir iš ko išgyventi. Kovo 8 turi būti moterims ištvermės ir pasišventimo šventė. Moterys streikuoja reikalaujamos didesnio atlyginimo, darbo sąlygų, darbo valandų sumažinimo. Moterų kovos dieną susipratusio vyro pareiga padėti mo-

⁷⁵ Kovo 8 diena. *Socialdemokratas*. 1927, Nr. 10 (272), p. 1.

⁷⁶ Moterų skyrius. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 1, p. 4.

⁷⁷ Moterų sekcija Kaune jau veikia. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 22, p. 4.

teriai. Darbininkas vyras turi būti kovos draugas.⁷⁸ Kaip matyti iš straipsnio, tai buvo proga iškelti ne tik socialines problemas, bet kartu ir priminti labai svarbias moterų politines teises ir gebėjimą tinkamai jomis naudotis.

XX a. ketvirtame dešimtmetyje keitėsi Kovo 8-osios šventės turinys. Skiltyje „Moterų diena“ pradėta akcentuoti, kad moterų pagrindinis tikslas yra pilietinės teisės ir organizacijos stiprumas bei augimas. Joje buvo rašoma: „Tik savo organizacijų stiprumu galima veikti įstatymdavystę, kad moterų gyvybė, sveikata ir darbas būtų apsaugoti nuo išnaudojimo.“⁷⁹

1932 m. švenčiant Kovo 8-ąją, Europos valstybėse buvo iškelti nauji reikalavimai dėl kovos su fašizmu ir ekonominiu nuosmukiu. Tai nebuvo atsitiktiniai veiksmai, nes 1928 m. rugpjūčio 27 d. Briano Kolego paktą pasirašė 15 valstybių, o Lietuva ir dar 48 valstybės prie jo prisijungė vėliau. Pasirašiusios paktą valstybės įsipareigojo tarpusavio ginčus spręsti taikiai.

1932 metais „Moterų sekcija“ surengė viešą diskusiją „Bažnyčia, civilinės ir laisvos jungtuvės ir išsiskyrimai“ bei kolektyvinę paskaitą „Abortas: medicinos, teisės ir socialiniu atžvilgiu“⁸⁰. L. Purėnienė tuo metu jau buvo išleidusi knygą „Jungtuvės ir išsiskyrimai“. Teigtina, kad diskusiją apie civilinę santuoką vedė L. Purėnienė. Tai nebuvo naujas ar atsitiktinis Liudos veiksmas siekiant plėtoti laisvos santuokos institucijos idėją Lietuvoje. Dar 1926 metais III Seime buvo pasiūlytas įstatymo projektas įteisinti civilinę santuoką. Visą tarpukario laikotarpį Lietuvoje galiojo tik bažnytinė santuoka.

1932 metais Moterų diena (Kovo 8-oji) įvairiose Europos valstybėse buvo švenčiama ne vienu metu. Pastebima, kad ji buvo pradėdama švęsti vasario mėnesį ir švęsta iki birželio mėnesio. Pavyzdžiui, Šveicarijoje švenčiama nuo vasario 29 d. iki kovo 18 d., o Čekoslo-

⁷⁸ Moterų darbininkių šventė. *Socialdemokratas*. 1927, Nr. 8 (371), p. 1.

⁷⁹ Moterų socialisčių tarptautinė diena. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 11 (494), p. 2.

⁸⁰ Drg. Kairienės pranešimas aborto klausimu. *Socialdemokratas*. 1933, Nr. 23, p. 4.

vakijoje Moterų diena buvo rengiama su šūkiu „Už darbą ir taiką“⁸¹. Tai reiškė, kad pagal situaciją valstybėje ji galėjo būti kilnojama tam tikru laiko periodu. 1932 metais Austrijoje įvairiuose miestuose šventė buvo švenčiama skirtingu laiku nuo balandžio mėnesio 3 d. iki 24 dienos. Vyko susirinkimai, demonstracijos, delegačių vizitai į darbo kolektyvus siekiant pasidalinti patirtimi. Latvija taip pat aktyviai šventė Kovo 8-ąją. Kaip nurodo to meto periodinė spauda, Rygoje moterys organizavo susirinkimus kovo 13 d., o Liepojoje – kovo 20 dieną. Latvijos aktyvistės, švėsdamos Kovo 8-ąją, nuo 1930 metų visada pasikviesdavo kaimyninių valstybių viešnių socialdemokračių. Dažniausiai iš Lietuvos į Latviją vykdavo E. Baronienė⁸². 1932 metais Kovo 8-ąją aktyviai šventė ir lenkės, ir lietuvės.

1932 m. balandžio 17 d. 16 valandą darbininkės ir tarnautojos rinkosi į lenkų gimnazijos salę Kaune, Miško g. 1, švėsti Kovo 8-osios. Susirinkime buvo perskaityti tokie pranešimai: E. Barkauskienės „Tarptautinė moters diena“, E. Baronienės „Moterų veikla Lietuvoje“, O. Kairienės „Ekonominės krizės pasekmės ir moterys“, L. Purėnienės „Karas, nusiginklavimas“⁸³. Buvo skaitomos eilės ir suvaidintas M. Bartelio vieno veiksmo vaizdelis „Tyras oras“. Laikraštyje „Socialdemokratas“ buvo išspausdinta žinia, kad šalyje pirmą kartą Lietuvos socialdemokratės taip plačiai šventė Moterų dieną: „<...> nemaža gimnazijos salė pilnut pilnutėlė moterų, kurių dauguma buvo darbininkės. Atėjo nemažai ir vyrų.“ Susirinkime buvo išskelti šūkių: „Lygus užmokestis už lygų darbą“, „Šalin karą, tegyvuojta taika.“ Straipsnyje buvo teigiama: „Visi pranešimai buvo aiškūs ir pritaikyti šios dienos svarbiausiems momentams.“ Kaip matyti iš pranešimų temų, jos buvo įvairios ir aktualios tuo metu, apėmusios ne tik ekonominius, bet ir globalius klausimus, tokius kaip nusiginklavimas. Straipsnyje „Mo-

⁸¹ Moterų diena. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 27, p. 4.

⁸² Moterų diena Latvijoje. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 28, p. 4.

⁸³ Draugės darbininkės ir tarnautojos, visos į moters dienos paminėjimą. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 29, p. 4.

terų diena“ buvo pabrėžta: „Šiais metais tarptautinė moterų diena greta reikalų, liečiančių grynai moteris, yra pašvęsta nusiginklavimo propagandai ir kovai su fašizmo ir ekonominio krizio pasekmėmis.“⁸⁴ Kaune vykęs renginys buvo didžiausias Kovo 8-osios šventės pavyzdys tarpukario Lietuvos istorijoje.

1933 metais įvykęs Socialistinio darbininkų internacionalo susirinkimas, vienijęs 30 valstybių, pasisakė prieš karą ir už visišką nusiginklavimą. Jame Lietuvai atstovavo LSDP narys Steponas Kairys. Internacionalas atkreipė plačios visuomenės dėmesį, kad nusiginklavimas nevykdomas. Tai plačiai nuskambėjo visuomenėse. Lietuvės, švęsdamos Kovo 8-ąją, taip pat pasisakė prieš ginklavimąsi, karą, kapitalizmą ir išnaudojimą. Jos siekė taikos, geresnės ateities. Socialdemokratų partijos Moterų sekcija paskelbė, kad 1933 m. kovo 26 d. 3 val. adresu Miško g. 1 rengiama Moterų diena. Buvo numatyta, kad renginį atidarys Moterų sekcijos pirmininkė L. Purėnienė, o renginyje dalyvaus Latvijos delegatė Klara Kalinin ir pasakys sveikinimo kalbą. Buvo numatyti tokie pranešimai: L. Purėnienės „Darbo moters kelias“, O. Kairienės „Ekonominė krizė ir šeima“, E. Sabakonytės „Socialistinė jaunuomenė ir moterys“, Z. Varneckaitės „Profesinės sąjungos ir moterys“, E. Barkauskienės „Ligonių kasos ir moterys“⁸⁵.

Leidimas nebuvo išduotas viešniai iš Latvijos. Organizacinis komitetas gavo paaiškinimą: „<...> kadangi susirinkime dalyvaus sveitimšalė Klara Kalinin, kurios lojalumą valstybės atžvilgiu, negalima patikrinti“⁸⁶. Organizacinis komitetas vidaus reikalų ministrui padavė kitą prašymą, kuriame nebeminėjo viešnios iš Latvijos, tačiau spaudoje buvo rašoma, kad „vėl leidimas buvo atmestas“⁸⁷. 1935 metais, įsivyravus vienpartinei sistemai, Moterų dieną, arba Kovo 8-ąją, buvo nustota švęsti.

⁸⁴ Moterų diena. *Socialdemokratas*. 1932, Nr. 27, p. 4.

⁸⁵ Numatoma moterų diena Kaune. *Socialdemokratas*. 1933, Nr. 12, p. 4.

⁸⁶ Moterų diena. *Socialdemokratas*. 1933, Nr. 23, p. 4.

⁸⁷ *Ten pat*.

Apibendrinant galima teigti, kad L. Purėnienė nuo 1930 metų buvo viena iš aktyviausių socialdemokratų, organizavusių Kovo 8-osios minėjimus Kaune, skaičiusi juose pranešimus ir taip siekusi paskatinti moteris būti aktyvias, domėtis darbo klausimais ir ginti savo, kaip piliečių, teises.

Išvados

1. Liuda Purėnienė anksti subrendo kaip politinė veikėja. Dar gimnazistė ji įsitraukė į socialdemokratų veiklą ir šių idėjų neišsižadėjo iki gyvenimo pabaigos. Pirmieji politiniai žingsniai buvo padaryti Didžiojo Vilniaus Seimo metu ir 1905–1907 metų Rusijos revoliucijos laikotarpiu. Už antivyriausybinę politiką ji buvo įkalinta. Tai tik dar labiau paskatino moterį siekti užsibrėžto tikslo – įgyti teisininkės išsilavinimą, kad galėtų padėti skriaudžiamiems ir neturtingiems gyventojams.
2. Tarpukario Lietuvoje ji buvo aktyvi I, II, III Seimų deputatė, išrinkta Lietuvos socialdemokratų partijos sąrašė ir III Seime priklausiusi partijos frakcijai. Seimuose kėlė darbo užmokesčio, moterų atleidimo iš darbo, karo stovio panaikinimo, civilinės santuokos įteisinimo klausimus. L. Purėnienė buvo aktyvi derybininkė sudarant Vyriausybę po III Seimo rinkimų.
3. Lietuvoje įvedus autoritarinį režimą, L. Purėnienė aktyvioje politikoje reikėsi kaip Socialdemokratų partijos centro komiteto narė, atstovaudama partijai regione ir tarptautiniuose kongresuose. 1936 metais uždraudus partijas Lietuvoje, L. Purėnienė atsidėjo profesinei veiklai. Ji buvo nepalanki A. Smetonos režimui, todėl po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo buvo kalinama Kaune, o nuo 1936 metų ištremta į Rokiškį be teisės grįžti į laikinąją sostinę. Tai liudija jos svarią įtaką to meto visuomenėje. Ši įtaka nebuvo palanki valdantiesiems.

LIUDA PURĖNIENĖ'S POLITICAL AND PROFESIONAL ACTIVITIES

VIRGINIJA JURĖNIENĖ

Summary

Key words: parlamet (Seimas); civic, political activities; committee.

The end of the 19th c. – first half of the 20th c. was an important period in the Lithuanian history not only because of the restoration of the state, Seimas' activity period, but also because of the emancipation of women, establishment of civil and political rights and the change of the role of women in the society. This can be clearly observed in Liuda Purėnienė's civic, political and communitarian activities. She was a woman who took part in the most important events of the restored state and while it was being restored, namely the Great Seimas of Vilnius, the Petrograd Seimas, the First, Second and Third Seimases of Lithuania. She was an active member of the centre committee of the Social Democratic Party of Lithuania and the social democratic fraction in the Third Seimas of Lithuania. She started taking part in public action during World War I while working in an organisation established to support victims of war. The traces of her activities are significant in the legal system, i.e., she was the first female notary and the first female lawyer not only in Lithuania, but

in the Baltic region. During that time, these were major achievements and also an acknowledgement keeping in mind that being a lawyer was considered a male dominated profession. Purėnienė's active participation in the society showed when organising the celebration of 8 March, working in the "Women's Section" in the Social Democratic Party of Lithuania and editing the "Women's Column" in the newspaper Social Democrat. During the authoritarian period, Purėnienė was persecuted, accused and exiled because of her straightforward and brave attitude, legal aid for the victims of the regime who did not have enough money to hire a lawyer. Purėnienė matured early as a politician and, after prohibition of political parties in 1936, ceased her political activities yet continued her work as a lawyer. It is important to note that she was persecuted in both independent and occupied Lithuania for her political stance and professional activities. It can be said that her character was not destroyed by two imprisonments and exile from Kaunas.

Įteikta 2019 m. kovo 13 d.